

Z LITERATURY

Marian Eckert: **Przemysł drzewny Polski Zachodniej w latach 1918 — 1939.** Poznań 1967. Wydawnictwo Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Praca zawiera: Wstęp (s. 12), sześć tematycznych rozdziałów (kolejno: Struktura branżowa i lokalizacja przemysłu drzewnego, Postęp techniczny, Gospodarka finansowa, Rynki zaopatrzenia i zbytu, Polityka państwa oraz instytucji, Rynek pracy i położenie zatrudnionych w przemyśle drzewnym), Zakończenie (s. 2), Aneksy — 3 (s. 5). Bibliografia (s. 7, w tym: źródła rękopiśmienne poz. 18, źródła drukowane poz. około 80, opracowania około 100 poz.), Wykaz tabel — 60 poz., Wykaz rycin — 14 poz., streszczenie w języku niemieckim (s. 13) oraz liczne przypisy. Łącznie praca zawiera 243 strony druku. Cena 54 zł.

Praca napisana została w ramach seminarium doktorskiego w Katedrze Historii Gospodarczej na Wydziale Filozoficzno-Historycznym Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, a uka-

zała się drukiem dzięki staraniom Sekcji Historii Gospodarczej Lubuskiego Towarzystwa Naukowego w Zielonej Górze.

Zasadniczym celem pracy jest próba przedstawienia dziejów i sytuacji przemysłu drzewnego Polski Zachodniej w dwudziestolecie międzywojennym. Terytorialnie praca obejmuje obszar byłego województwa poznańskiego i pomorskiego.

Choć od wydrukowania tej pozycji książkowej upłynął rok a od ukazania się na półkach księgarskich kilka miesięcy, do czytelnika szczególnie zamieszkałego w mniejszych ośrodkach — mogła dotrzeć stosunkowo późno. Również mały nakład (800 egz.) jest jak zwykle czynnikiem ograniczającym popularyzację książki naukowej, lecz tak napisanej, że w zasadzie może ją z pożytkiem przeczytać każdy, kto choć trochę interesuje się historią gospodarczą.

We wstępie autor przytacza różne określenia pojęcia „przemysł drzewny”, między innymi definicję E. Więcko, zawartą w pracy: „Lasy i przemysł leśny w Polsce”. W pracy przyjęto, że pod po-

jęciem „przemysł drzewny” należy rozumieć przemysł mechaniczny, którego technologia oparta jest na drewnie jako podstawowym surowcu (drewnie okrągłym, półfabrykatkach lub odpadach drzewnych) przy czym, obróbka odbywa się bez zmiany struktury mechanicznej i budowy chemicznej drewna (tartacznictwo, meblarstwo, produkcja sklejek, oklein, parkietu, skrzynkarstwo, produkcja wikliniarsko-koszykarska, produkcja beczek itp.). Z analizy wyłączono produkcję zapalek i instrumentów muzycznych uzasadniając to tym, że przy produkcji tych wyrobów drewno odgrywa rolę uboczną (1). W dalszym ciągu Wstępu wyjaśnione są ważne zagadnienia metodologiczne dotyczące powiązania przemysłu z rzemiosłem w okresie międzywojennym, sytuacji ekonomicznej i robotniczej, ocena materiałów źródłowych i literatury dotyczącej tematu, stanu faktycznego i możliwości wykorzystania danych statystycznych w ewentualnych dalszych badaniach nad tym tematem. Między innymi, do pozycji literatury znanej szerszemu gronu leśników, a wykorzystanych w pracy należą prace: L. Paczosińskiego — Lasy, przemysł i handel drzewny w Polsce. Warszawa 1924; Z. Platę — Lasy polskie przed, podczas i po wojnie. Warszawa 1918; J. Miklaszewskiego — Lasy i leśnictwo w Polsce. Warszawa 1928; S. Kruka — Problem drzewny w Polsce. Warszawa 1926; T. Molendy — Badania nad ekonomiką i polityką gospodarczą polskich lasów państwowych w latach 1920 — 1939. „Folia Forestalia Polonica”, z. 3, seria A — Leśnictwo. Warszawa 1960.

Należy stwierdzić, że Autor krytycznie ocenia stan literatury dotyczącej tematu, podkreślając, iż tylko nieliczne pozycje mogły zostać wykorzystane szczególnie z wydanych po drugiej wojnie. Również materiały źródłowe i statystyczne tak ważne w tego rodzaju pracy są niepełne i rozproszone.

W rozdziale pierwszym w sposób syntetyczny i udokumentowany danymi liczbowymi dokonano charakterystyki przemysłu drzewnego Polski Zachodniej do 1918 r., ze szczególnym uwzględnieniem wpływu, jaki wywarł rozwój tego przemysłu i przeobrażeń dokonujących się w nim na przełomie XIX i XX wieku. Przedstawiona jest w dalszym ciągu struktura branż, stan ilościowy i wartościowy produkcji w okresie będącym przedmiotem analizy z uwzględnieniem wpływu, jaki miały na rozwój przemysłu drzewnego Polski Zachodniej trudności gospodarcze w okresie po I wojnie świa-

towej reforma walutowa, wojna celna z Niemcami (1925 r.), kryzys gospodarczy w latach trzydziestych itp. Niezmiernie ciekawe są dane opisowe, liczbowe i graficzne zawarte w tych częściach pierwszego rozdziału, w których przedstawiona jest struktura wielkościowa i przestrzenna przemysłu drzewnego. Przytoczono dane porównawcze dotyczące całości przemysłu Polski Zachodniej oraz dane dla całego kraju (np. zatrudnienie w przemyśle drzewnym). Przy analizie przyjęto VIII kategorii zakładów w zależności od liczby zatrudnionych robotników oraz kategorię „N”, obejmującą zakłady, w których zatrudnienie nie jest znane. Kategoria VIII obejmuje zakłady zaliczone do rzemiosła o zatrudnieniu do 4 robotników. Można przytoczyć, że według badań Autora w 1935 r. w woj. poznańskim i pomorskim istniały 4 zakłady (0,1%) kategorii I—III (I k.: powyżej 1001 rob.; II k.: — 501 — 1000 rob., k. III: 201 — 500 rob.). W tym czasie w całym przemyśle Polski Zachodniej były 82 zakłady (0,3%) należące do tych kategorii zatrudnienia. W kategorii IV (36 — 200 zatrud.) było 17 zakładów (0,5%) wobec 231 (0,8%) zakładów tej kategorii w całym przemyśle Polski Zachodniej. W kategorii V (16 — 35 zatrudnionych) 71 zakładów (2,1%) wobec 554 (1,9%) zakładów w całym przemyśle Polski Zachodniej. W kategorii VI (11 — 15 zatrudnionych) 110 zakładów (3,1%) wobec 1213 (4,2%) zakładów w całym przemyśle Polski Zachodniej. W kategorii VII (5 — 10 zatrudnionych) 194 zakłady (5,6%) wobec 1088 (3,8%) zakładów tej kategorii w całym przemyśle Polski Zachodniej. Z ustaleń Autora wynika, że w tym czasie działało w Polsce Zachodniej 2958 zakładów (88,1%) o charakterze rzemieślniczym.

Analizując warunki środowiskowe i lokalizację zakładów przemysłu drzewnego Polski Zachodniej na tle innych województw i kraju, a szczególnie racjonalność rozmieszczenia tartaków, Autor wyciąga wnioski, że Polska Zachodnia miała mało chłonny rynek lokalny, niewielkie zasoby surowcowe i dużą liczbę zakładów (1925 r.). Lokalizacja tartacznictwa przedstawiała się negatywnie: wskaźnik dla poznańskiego 0,3; pomorskiego 0,5; wobec 0,8 dla całego obszaru Polski i idealnego wskaźnika 1,0 dla woj. tarnopolskiego (1929 r.). Taki układ świadczył o zbyt dużym rozbudowaniu tartacznictwa w stosunku do bazy surowcowej, rynku pracy i możliwości zbytu.

W rozdziale drugim przedstawiono podstawy techniczne przemysłu drzewnego, możliwości i stopień wykorzystania

mocy produkcyjnej, stan kadr kwalifikowanych, formy szkolenia i doszkalania dla potrzeb przemysłu drzewnego na tle istniejących stosunków społeczno-ekonomicznych w kapitalistycznej Polsce. Obok danych opisowych, niezmiernie ciekawie przedstawiają się dane liczbowe zawarte w licznych tabelach. Znajduje się zestawienie stanu i mocy silników, o różnym napędzie, stosowanych w przemyśle drzewnym Polski Zachodniej na tle całego kraju, procentowe zużycie różnych paliw i energii elektrycznej, zdolność wykorzystania mocy produkcyjnej itp. Warto przytoczyć, że w 1918 r. zdolność przerobowa przemysłu tartaczno-polski Zachodniej wyniosła 4 800 000 m³ a produkcja 1 220 120 m³, (zdolność wykorzystania mocy 23,4%) analogicznie w roku 1935 — 3 020 000 m³, 1 108 000 m³ i 36,6%.

Omawiając wydajność pracy w przemyśle drzewnym Autor wykorzystał dane zawarte w przytoczonej pracy E. Więcko. Wnioski jakie wyciąga Autor w wyniku analizy licznych danych dotyczących stanu kadr kwalifikowanych w przemyśle drzewnym i form ich szkolenia, są odbiciem rzeczywistej i znanej sytuacji panującej w szkolnictwie i szkoleniu kadr na różnym poziomie w Polsce w latach międzywojennych. Podstawową formą szkolenia była nauka u mistrza i szkoły doksztalające (wieczorowe), szkolenie kandydatów na mistrzów przez Izby Rzemieślnicze, Izby Rolnicze (szkolenie koszykarzy) itp. W latach 1927 — 1929 liczba absolwentów szkolnictwa zawodowego o kierunku drzewnym w Polsce wynosiła 464 osoby, z tego 177 na poziomie niższym, 5 na poziomie średnio-gimnazjalnym i 5 na poziomie licealnym. W Poznańskiej Szkole Rzemieślniczo-Przemysłowej szkoliło się w branży drzewnej w 1929 r. 26 uczniów, w 1933 r. zaś 17 uczn. (w 1934 r. szkołę rozwiązano).

Rozdział trzeci jest odrębnym studium, w sensie zawartej treści, omawiającym skomplikowane zagadnienia gospodarki finansowej, strukturę kapitału, problemy kredytowania i rentowności w przemyśle drzewnym. Przejrzystość, z jaką przedstawione są te sprawy w odniesieniu do mocno rozdrobnionego przemysłu drzewnego Polski Zachodniej i umiejętność wykorzystania danych liczbowych czerpanych z wielu źródeł, świadczy o głębokim wniknięciu w istotę sprawy.

Najobszerniejszy rozdział czwarty, traktujący o źródłach surowca dla przemysłu drzewnego Polski Zachodniej, zopatrzeniu w maszyny i materiały pomocnicze, rynkach zbytu dla wyrobów przemysłu drzewnego, w pierwszej części

oparty jest w dużej mierze na materiałach zaczerpniętych z prac J. Miklaszewskiego, E. Więcko i T. Molendy. Analizując bazę surowcową, transport drewna czy ceny w poszczególnych latach, przytoczono szereg danych liczbowych, które mogą być wykorzystane w dalszych opracowaniach i z pewnością zainteresują również leśników. Materiał zawarty w tym rozdziale przekonuje o szerokim powiązaniu leśnictwa z wieloma dziedzinami życia gospodarczego i o tym, jak duże znaczenie miała i może mieć, właściwie pojęta integracja leśnictwa i drzewnictwa.

Zasadnicze kierunki polityki państwa i instytucji oraz organizacji i zrzeszeń, ich działalność w stosunku do problemów nurtujących przemysł drzewny Polski Zachodniej, to w najogólniejszych zarysach treść rozdziału piątego. Stwierdzenia i wnioski zawarte w tym rozdziale oparte są o analizę ogólnej sytuacji ekonomicznej i politycznej kraju w okresie międzywojennym i w dużej mierze odniesione mogą być do przemysłu drzewnego całej Polski (po uwzględnieniu specyficznych warunków województwa poznańskiego i pomorskiego). Znajdujemy tu ciekawe naświetlenie stosunków polsko-niemieckich i wpływu ich na sprawy importu i eksportu drewna oraz wyrobów drzewnych, przykłady skutków ekonomicznych polityki burżuazyjnego państwa polskiego w tym zakresie. Ponieważ również w okresie międzywojennym lasy państwowe były potencjalnym dostawcą surowca dla przemysłu drzewnego, wiele miejsca poświęcono polityce administracji tych lasów, nawet jej kierowników (poglądy reprezentowane przez dyr. A. Loreta).

Rozdział szósty zawiera omówienie wielkości i struktury zatrudnienia, warunki pracy i płacy oraz bezrobocia w poszczególnych okresach. Liczne dane liczbowe i wykresy zawarte w tym rozdziale i umiejętna ich interpretacja rzucają snop światła na skomplikowane zagadnienia rynku pracy, położenie i sytuację ekonomiczną robotników zatrudnionych w przemyśle drzewnym Polski Zachodniej, która przecież była częścią składową kapitalistycznej Drugiej Rzeczypospolitej.

Na zakończenie chcę stwierdzić, że dla szerszego grona leśników z pewnością najbardziej interesujące będą te rozdziały czy zagadnienia, w których występuje powiązanie leśnictwa z drzewnictwem, sądzę jednak, że czytając tę książkę, poznamy jednocześnie historię przemysłu drzewnego i historię w ogóle. Autor choć

jest historykiem, opracowując temat z zakresu historii gospodarczej na poziomie naukowym, dokładnie poznał specyfikę nie tylko drzewnictwa lecz i leśnictwa.

Stanisław Lewandowski

Dr inż. Jiva Filipovici, profesor Instytutu Politechnicznego w Bresov: **Studiul lemnuli**. Nauka o drewnie. Podręcznik dla studentów Wydziału Technologii Drewna. Wydawnictwo: Editura Didactica si Pedagogica, Bucuresti. Tom I — 1964 r., tom II — 1965 r. Cena tomu I — 24,10 lei (44,30 zł), tomu II — 26 lei (47,84 zł). Tom I s. 424, 303 ryciny i 70 tablic w tekście. Tom II s. 620.

Uzupełnieniem tekstu jest 35 czarnobiałych plansz, 107 fotografii przedstawiających budowę makroskopową i 11 fotografii obrazujących mikroskopową strukturę drewna oraz 20 plansz barwnych przedstawiających na 180 fotografiach 90 gatunków drewna w stanie naturalnym, po szlifowaniu oraz po wykończeniu na połysk. Ogólna liczba rycin w pierwszym tomie — 707.

Tom I obejmuje podstawowe wiadomości o powstawaniu i budowie drewna i jego elementów składowych, a więc (wg brzmienia karty tytułowej) zagadnienia dotyczące powstawania drewna, struktury, wad i chemicznej jego budowy oraz budowy błony komórkowej.

Treść tego tomu została podzielona na 10 rozdziałów.

Rozdział I „Wstęp” omawia zasoby drzewne Rumunii na tle zasobów leśnych i drzewnych świata oraz historię, stan obecny i perspektywy rozwoju drzewnictwa w tym kraju. Z zestawionych w tym rozdziale liczb dowiadujemy się, że zasoby leśne obejmują 6 483 000 ha lasu, co stanowi 25,4% powierzchni kraju, a na 1 mieszkańca przypada 0,33 ha powierzchni leśnej. W lasach Rumunii dominują gatunki liściaste, zajmujące 76% powierzchni leśnej. Na pierwszym miejscu stoi buk, którego udział stanowi 35,8% powierzchni leśnej (roczne użytkowanie ok. 11 mln m³), drugie miejsce zajmują gatunki iglaste (głównie świerk i jodła, udział sosny nieznaczny) obejmujące 24% powierzchni, następne miejsca zajmuje dąb (*Quercus robur*) z udziałem 20,1% oraz inne gatunki liściaste (grab, jesion, brzoza, olsza i in.) z udziałem również 20,1%. Zapas na pniu wynosi 1,2 mld m³ czyli przeciętnie 200 m³/ha, roczny przyrost 4 m³/ha; w myśl dyrektyw o zwiększeniu produktywności lasu przyrost ma być stopniowo podnie-

siony do 5 m³/ha. Z punktu widzenia zapasu drewna Rumunia zajmuje w Europie czwarte miejsce po Związku Radzieckim, Szwecji i Finlandii.

W rozdziale II omówiono zasady klasyfikacji botanicznej. Występujące na świecie rośliny drzewiaste obejmują ok. 20 000 gatunków, z których tylko nieznaczna liczba — ok. 0,01% znajduje szersze zastosowanie w światowej gospodarce drewnem. W szczegółowo opracowanej tablicy, liczącej 43 strony, podano systematyczny przegląd roślin drzewiastych, obejmujący 19 rzędów, 56 rodzin i 217 stosowanych w drzewnictwie gatunków drzew, podając nazwę botaniczną (łacińską) oraz nazwy w językach rumuńskim, angielskim, francuskim, niemieckim, rosyjskim, węgierskim i włoskim, nazwę handlową oraz miejsce występowania i średnią wysokość jaką osiągają drzewa danego gatunku. Tak ujęty przegląd może być bardzo pomocny w codziennej pracy nie tylko studenta, lecz przede wszystkim naukowca i praktyka. Uzupełnienie stanowi zestawienie stosowanych w drzewnictwie roślin jednoliściennych, jak np. bambus lub palmowce.

Po krótkim omówieniu podstawowych części składowych drzew, czynników wpływających na ukształtowanie ich pokroju oraz przebiegu powstawania drewna, jako wyniku podziału komórek tkanki twórczej i procesu fotosyntezy (rozdziały III i IV) Autor przechodzi do omówienia makroskopowej i mikroskopowej budowy drewna, poświęcając tym zagadnieniom rozdział V, liczący 125 stron. W oparciu o niezwykle sumienny przegląd literatury i własne dociekania dano tu szczegółowy przegląd makroskopowych cech związanych z wyglądem drewna (barwa, połysk, rysunek itd.) lub wynikających z jego budowy i zjawisk fizjologicznych (biel i twardziel, słoistość, udział drewna późnego). Główną uwagę skierował Autor na zagadnienia struktury mikroskopowej, omawiając szeroko technikę badań anatomicznych, elementy składowe tkanek drzewnych, ich wymiary, ilościowy udział i spełniane funkcje oraz rolę poszczególnych elementów w życiu organizmu drzewnego i ich wpływ na techniczne własności surowca. Część anatomiczna jest bogato ilustrowana własnymi i zaczerpniętymi z literatury rysunkami, mikrofotografiami i wykreśkami. Jej uzupełnienie stanowi licząca 37 stron tablica podająca charakterystyczne cechy makroskopowe i mikroskopowe 176 gatunków lub rodzajów drewna. Dane zawarte w tablicy ułatwiają zidentyfikowanie gatunku drewna i umożliwiają, w